

## “ALPOMISH” DOSTONINING TILI VA BADIY XUSUSIYATLARI

Rahmatova Mohinabonu Rajabovna

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13895847>

**Annotatsiya.** Mazkur tezisdagi «Alpomish» dostonining variant va versiyalari, dostonning badiiy tahlili haqida soʻz boradi. Shuningdek, Dostonning tili va badiiy xususiyatlariga alohida toʻxtalib oʻtilgan.

**Kalit soʻzlar:** «Alpomish» dostoni, qahramonlik, el-yurt farovonligi, oila baxti.

### LANGUAGE AND ARTISTIC FEATURES OF "ALPOMISH" EPIC

**Abstract.** This thesis talks about the variants and versions of the epic "Alpomish", and the artistic analysis of the epic. Also, the language and artistic features of Doston have been specially discussed.

**Key words:** "Alpomish" saga, heroism, prosperity of the country, family happiness.

### ЯЗЫКОВЫЕ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЭПОСА «АЛПОМИШ»

**Аннотация.** В данной дипломной работе говорится о вариантах и версиях эпоса «Алпомиш», художественном анализе эпоса. Также специально обсуждались языковые и художественные особенности Достона.

**Ключевые слова:** сага «Алпомиш», героизм, процветание страны, семейное счастье.

«Alpomish» – qadimiy dostonlardan biridir. U qahramonlik, mardlik, vatanparvarlik, turli elatlar va xalqlarning birodarligi, sevgi va sadoqat, oila mustahkamligini kuylovchi ulkan eposdir. Unda bir oila taqdiri misolida vaziyat taqozosi bilan boʻlinib ketgan qadimiy bir oʻzbek urugʻining qayta birlashishini badiiy aks ettirish orqali millat birligi gʻoyalari, uning qahramonona shon-shuhrati va istiqboli, el-yurt farovonligi, oila baxti va Vatan ravnaqi uchun kurash baralla kuylangan.

Bundan ming yillar avval xalq baxshilari tomonidan ogʻzaki ravishda yaratilgan hamda bizgacha kuylab kelingan bu doston oʻzbek-qoʻngʻirot urugʻi boshliqlari aka-uka Boyboʻri va Boysarilarning farzandsizligi tasviri bilan boshlanadi. Unda Hakimbek va Barchinning ajoyib-gʻaroyib holatlarda tugʻilishi, Hakimbekning bahodirona yoshligi va birinchi bor pahlavonlik koʻrsatishi, Boysarining Boyboʻridan arazlab, qalmoq eliga koʻchishi, qahramonning yorini olib kelish uchun oʻzga mamlakatga safari va qalmoq alpi Qorajon bilan doʻstlashishi, raqiblari – qalmoq alplari bilan yonma-yon turib, Barchinning shartlarini bajarishi va Barchinni olib oʻz eliga qaytishi, qaynatasi Boysarini qutqarish uchun ikkinchi marta safar qilganda, yetti yil zindonda qolishi, asirlikdan oti Boychibor yordamida qutulib, xotini Barchinning zoʻravon Ultontoz bilan

bo'layotgan to'yi ustida o'z eliga kelishi hamda Ultontozni engib, o'z hokimiyatini o'rnatishi voqealari tasvirlanadi. «Alpomish» dostonining bosh qahramoni Hakimbek – Alpomishdir. U xalqning qahramonlik orzularini o'zida mujassamlashtirgan, el-yurt farovonligi yo'lida mardliklar ko'rsata olgan bahodir, xalq dahosi yaratgan quyma obrazdir. Qadimgi davrlar va o'rta asrlarda inson beqiyos kuch-qudrat egasi hisoblangan, chunki o'sha sharoitda odamlarning ijtimoiy hayoti va tabiat hodisalariga qarshi kurashlarida jismoniy kuch hal qiluvchi rol o'ynagan. Shuning uchun ham barcha xalqlarning qahramonlik eposlarida har ishga qodir pahlavonlar, yakkama-yakka olishuvlarda g'olib chiqqan bahodirlar, vahimali ajdar va devlarni mahv eta oladigan botirlar, tish-tirnog'igacha qurollangan lak-lak dushman qo'shinini yolg'iz o'zi enggan alplar siymolari yaratilgan. Alpomish xudi shunday qahramondir.

Dostonda Alpomishning kuch-qudrati, uning bahodirlik salohiyatini tasvirlashga alohida e'tibor berilgan. U yetti yoshida bobosi Alpinbiydan qolgan o'n to'rt botmonlik sari yoydan otib, Asqar tog'ining cho'qqisini uchirib yuborganligi uchun ham alp ataladi. Yakkama-yakka olishuvda Qultoy va Qorajondan g'olib chiqadi. Uning kuch-qudrati Barchin shartlarini bajarishda, qalmoq alplari bilan kurashda, ayniqsa, yorqin namoyon bo'ladi. Doston maishiy hayot detallariga boyligi, real epizodlarni keng qamrab olganligi bilan alohida ajralib turadi. Masalan, baxshi yetti yillik tutqunlikdan keyin Alpomishning o'z yurtiga qaytishida uni qarindoshlari, cho'ponlar, yilqichilar, karvonlar, turli toifadagi kishilar bilan uchrashtirish orqali mamlakatdagi ahvol bilan tanishtiradi, odamlarning qahramonga va uning raqibi Ultontozga munosabatini yaqqol gavdalandiradi. Bu lavhalar Alpomishni ideal qahramon va oddiy inson sifatida har jihatdan xarakterlab beradi. Yo'ldagi uchrashuvlarda Ultontozning zo'rlik bilan Barchinni olish uchun to'y qilayotganligini bilgan Alpomish Qultoy qiyofasida to'yxonaga keladi. To'yxonada Alpomish Ultontoz tomonidan kamsitilgan va o'g'li hajrida alam tortayotgan ota-onasiga hammadlik qiladi, haqoratlangan o'g'li Yodgorning boshini silaydi, Ultontozga xushomadgo'ylik qilgan bakovul va oshpazlarning ta'zirini beradi, o'zining kuch-qudratini, Barchinga hamda oilasiga sodiqligini yana bir bor namoyish etadi.

Dostonning Alpomishdan keyingi yetakchi obrazlaridan biri Barchindir. U o'zbek eposida har tomonlama mukammal ishlangan ayol obrazi hisoblanadi. Dushmanlarning «qirq mingini bir deb sanab qirishga» tayyor turgan jasur Barchin siymosida qahramonlik dostonlariga xos alp qiz haqidagi an'anaviy tushuncha ham o'z ifodasini topgan. Qizdagi jasurlik, mardlik va dovyuraklik, o'z kuch-qudratiga ishonish uni Toychixon alplari zo'rlik bilan olib ketmoqchi bo'lgan holatlar tasvirida yaqqol gavdalanadi. Barchin faqat jasur va dovyurak bo'lib qolmay, unga uylanmoqchi bo'lgan

yigitdan ham salohiyat va bahodirlikni talab qiladi. Bu jihatdan uning Alpomish va to'qson alp oldiga to'rt shart (yoy tortish, ming qadamdan tanga pulni urish, poyga, kurashda to'qson alpni engish) qo'yishi xarakterlidir. Qahramonlik va mardlikni tarannum etuvchi Barchin shartlari dostonida badiiy go'zal tasvirlangan. Fozil shoir xalqning boy ijodiy tajribasini, turmushdagi eng mayda ikir-chikirlarni ham juda yaxshi biladi, har bir detalni chuqur mushohada qiladi hamda o'z o'rnida qo'llaydi. Bu shartlarning bajarilishida Barchin bevosita bo'lmasa-da, bilvosita ishtirok etadi. U kurashda Ko'kaldoshni yiqitishga qiynalgan Alpomishga ma'naviy madad beradi. Yoki, poygada Ko'kaldoshning oti Ko'kdo'nondan o'za olmagan Boychibor Barchinning «qur-hayt» degan ovozi eshitishi bilan marraga birinchi bo'lib etib keladi.

«Alpomish» dostoni 1922-yildan beri o'zbek folklorshunoslari tomonidan xalq baxshilar og'zidan yozib olib kelinmoqda. Hozirgacha uning 40 dan ortiq variantlari yozib olingan. Ularni aytib bergan baxshilar ulkan dostonchilardir. Fozil Yo'ldosh o'g'li, Po'lkan shoir, Berdi baxshi va boshqa baxshilardan alohida-alohida kitoblar tarzida to'la ravishda yozib olingan. Boshqa baxshilardan esa variantlarning parchalari nashr etilgan. «Alpomish» dostoni «Alpamis», «Alpamis botir», «Alip-Manash» nomlarida qoraqalpoq, qozoq, oltoy xalqlarida doston holida, «Alpomsho», «Alpomsho va Barsin hiluv» nomlarida tatar va boshqird xalqlarida ertaklar shaklida yozib olingan va nashr etilgan. Demak, «Alpomish» dostoni turkiy xalqlar orasida keng tarqalgan eposdir. Har bir xalq unga o'zining milliy dostoni sifatida munosabatda bo'lib, o'rganib kelmoqda. Olimlarning xulosalariga ko'ra barcha milliy versiyalar va ularning variantlariga nisbatan ham olganda Fozil Yo'ldosh o'g'li varianti badiiy yuksak va mukammal dostonidir.

«Alpomish» dostoni qadimiy qahramonlik eposining yorqin namunalaridandir. «Alpomish» dostoni yigirma sakkiz xalq baxshisidan o'ttiz uch marta yozib olingan. Unda ayrim urug' oqsoqollarining hukmronlikka intilishi, patriarxal-urug'chilik munosabatlarining yemirila borishi va feodalizmning tug'ilish jarayoni voqealari o'ziga xos tarzda badiiy aks ettirilgan.

## REFERENCES

1. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi (X.Razzoqov, T.Mirzaev, O.Sobirov, K.Imomov). Toshkent: «O'qituvchi» nashriyoti, 1980 yil.
2. H.Zaripov. Fozillar fazilati. 1969 yil.
3. M.Qodirov. O'zbek xalq og'zaki dramasi. Toshkent: «Fan» nashriyoti, 1963 yil.
4. M.Afzalov. O'zbek xalq ertaklari haqida. Toshkent: «Fan» nashriyoti, 1974 yil.